

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЖИТТЄВОГО ПЛАНУ ОСОБИСТОСТІ В РАННІЙ ЮНОСТІ

Початкова школа. – 2006. – №12. – С. 51 – 54.

3. Національна доктрина розвитку освіти // www.mon.gov.ua/education

4. Овчарук О. Шкільна політика в галузі початкової освіти в європейських країнах // *Шлях освіти*. – 2000. – №4. – С. 51 – 54.

5. Петрікаш А. Нове в розвитку змісту

шкільної освіти в Угорщині // *Шлях освіти*. – 1999. – №1. – С. 12 – 15.

6. Про концепцію державного стандарту загальної середньої освіти та проект базового навчального плану загальноосвітньої школи / Інформаційний збірник МО України. – 1996. – №17/18.

Мар'яна Заяць, аспірант кафедри вікової та педагогічної психології
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова
м. Київ

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЖИТТЄВОГО ПЛАНУ ОСОБИСТОСТІ В РАННІЙ ЮНОСТІ

У статті йдеться про психологічні особливості формування системи цінностей на юнацькому етапі онтогенезу, розкрито теоретичні основи проблеми у контексті становлення життєвого плану особистості.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство характеризується стрімкістю змін, а також відсутністю економічної, політичної та соціальної стабільності. Зазначені зміни актуалізують проблему готовності людини до свідомого вибору власної життєвої позиції. Становлення особистості сучасної молоді відбувається в нових для України умовах і характеризується значним прагненням особистості до свободи самовизначення. Відповідно до своїх життєвих цілей і пріоритетів молодим людям важливо набути здатність до прийняття самостійних рішень і дій у змінених умовах, свідомого вибору власної позиції та формування життєвих планів.

За таких соціальних умов значна частина молоді виявляється не готовою до здійснення самостійного вибору ціннісних пріоритетів, створення адекватних власним можливостям життєвих програм та до відповідей на питання щодо змісту й призначення власного Я, а також знаходження особистісних сенсів у процесі життєіснування взагалі.

У широкий палітрі питань, пов'язаних з дослідженням внутрішнього світу молодої людини, проблема репрезентації у її самосвідомості суб'єктивної картини майбутнього життєвого шляху, образу бажаного майбутнього займає особливе місце, оскільки прямо і безпосередньо пов'язується з найактуальнішою проблемою сьогодення, –

потребою виховання особистості як суб'єкта власної життєдіяльності.

Мета статті. Ставлячи за мету дослідити окреслену проблематику, ми вважали обов'язковим виявити основні психологічні характеристики молоді юнацького віку, що висвітлені в науковій літературі [1; 3; 4; 5; 6; 7; 9]. Визначені психологічні особливості та закономірності розвитку молодих людей слугуватимуть передумовою винайдення найдоцільніших механізмів успішного формування у старшокласників здатності до самореалізації, вибору власних життєвих планів.

Виклад основного матеріалу. У цьому контексті етап раннього юнацького віку займає виняткову позицію, адже саме в цьому віці відбуваються глибоку внутрішньоособистісні трансформації, становлення психологічних новоутворень, які визначають подальший зміст і напрямок розвитку особистості, її майбутню життєву лінію і врешті-решт повноту її самоінтеграції й самоздійснення як неповторної цілісності.

Якраз у ранньому юнацькому віці відбувається усталення певних базальних життєвих цінностей і самовизначення особистості в різних соціально-індивідуальних сферах самоактуалізації. Водночас рання юність – надзвичайно складна, суперечлива стадія життєвого шляху. З одного боку старшокласників ще продовжують хвилювати проблеми, перенесені з підліткового

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЖИТТЄВОГО ПЛАНУ ОСОБИСТОСТІ В РАННІЙ ЮНОСТІ

віку. З іншого – перед ними вже постають проблеми особистісного зростання, вибору та реалізації власних життєвих планів. У цей період молода людина вже значною мірою підготовлена до вибору власних життєвих планів і вироблення про соціальних цінностей, однак існує ще й ціла низка проблем невизначеності, максималізму, амбівалентності тощо. Трактванню специфіки особистісного зростання на юнацькому етапі онтогенезу присвячено низку досліджень [7; 8; 9].

За Р. Немовим, рання юність – початок реалізації життєвих цінностей і планів, які формуються вже наприкінці підліткового віку. Близькість до закінчення школи старшокласників потребує від них професійного та особистісного самовизначення адже юнацтво асоціюється з пошуком відповідей на два запитання: “Яким бути?” і “Ким бути?” [5].

На думку І. Кона, у старшокласників чітко проявляється потреба бути дорослим. Ця потреба є однією із форм прояву самосвідомості і виступає як специфічне утворення та важлива домінанта особистості юнацького віку. Дорослість визначає нову життєву позицію юнака чи дівчини у ставленні до себе, людей і світу, стимулює їх соціальну активність, що проявляється у підвищенні уваги до засвоєння норм, цінностей і способів поведінки, притаманних дорослим. Переживання дорослості активізує потребу брати на себе певні ролі і повноваження дорослих, приймати їхні цінності або виробляти власну оригінальну аксіологічну систему [4].

Н. Толстих відзначає, що об’єктом важливих розмірковувань юнака стають плани на майбутнє – зокрема вибір професії, орієнтація на сім’ю, уміння взаємодіяти із соціальними групами. У цьому віці особливе значення і сенс мають обов’язки і права, які існують у соціальному просторі взаємодій дорослих, тому молода людина починає усвідомлено засвоювати суспільні цінності орієнтації. Вона намагається, з одного боку, бути як всі, дотримуючись усталених норм поведінки дорослих, щоб бути визнаною у різних мікро соціумах, з іншого, – претендує на визнання своєї унікальності, бути “кращою від інших у чомусь”, намагається активно включатися у різні стосунки з людьми [9].

Типовою особливістю людини цього віку є стрімке розширення нею діапазону виконуваних ролей. Однак усі ці ролі ще не сприймаються особистістю всерйоз і остаточно, тому в сучасній молоді часто зауважуємо ціннісний дисбаланс або й своєрідний ціннісний вакуум.

У старшому шкільному віці – молода людина починає усвідомлювати сутність свого Я,

вибудовує Я-концепцію, розмірковує над вибором майбутньої професії чи сфери діяльності. Тому саме цей вік є сенситивним періодом для формування здатності до самореалізації та побудови життєвих цінностей і планів особистості [6].

Життєвий план – поняття одночасно соціального й етичного характеру. Він виникає лише тоді, коли предметом роздумів стає не тільки кінцевий результат, а й засоби його досягнення, шлях, яким збирається йти людина, і ті об’єктивні та суб’єктивні ресурси, що їй для цього знадобляться. На відміну від мрії, життєвий план – це план діяльності [4].

Як зауважує Т.М. Титаренко, життєвий план – це спосіб усвідомлення власного ставлення до того, що відбувається, підвищення власної ролі у довільній регуляції індивідуальної життєдіяльності, що має вираження у рішеннях, які приймаються, виборах та протипазах особистості. Це виважений і продуманий вибір особистості, спрямований на певний результат з урахуванням зусиль, яких до цього доведеться докласти. Зрозумілим є те, що здійснити такий вибір може лише зріла особистість, яка усвідомлює цінності і мету своєї діяльності та можливість і реалістичність її досягнення. В свою чергу, зрілою можна вважати особистість з розвинутою життєвою перспективою, що дозволяє передбачати та прогнозувати майбутнє на ґрунті життєвого досвіду і сформованої системи цінностей, тим самим готуючи її до моменту здійснення запланованого.

Життєвий план виникає, з одного боку, в результаті узагальнення цілей, які встановлює для себе особистість, як наслідок побудови “піраміди” її мотивів, з іншого – це результат конкретизації цілей і мотивів [8]. У будь-якому разі мета та мотив є базовими компонентами життєвого плану. За П.Я. Гальперіним, саме мета спонукає особистість до дій, однак варто зазначити, що цілі можуть бути розумними і не дуже, зваженими та спонтанними, масштабними та ситуативними [3].

Отже, визначити для себе мету особистість може як розсудливо, обмірковуючи всі за і проти, так і легковажно, не замислюючись про реалістичність її досягнення. Зрозумілим є те, що неадекватність цілей у подальшому стає причиною розчарувань та невпевненості особистості у власних силах, сумнівах щодо спроможності досягти чогось у своєму житті. Для того, щоб цілі були якомога адекватнішими, їх постановка має відбуватися з урахуванням реальних можливостей їх досягнення.

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЖИТТЄВОГО ПЛАНУ ОСОБИСТОСТІ В РАННІЙ ЮНОСТІ

Молодь здебільшого орієнтується на кінцевий результат, який стає предметом пасивних дій та фантазій, не приділяючи належної уваги засобам, за допомогою яких стане можливим втілення запланованого. Як відомо, мрія є невідокремним орієнтиром, який не може за своєю природою бути співвіднесеним з практичною діяльністю, а отже, ніяк не сприяє процесу життєвого планування та формуванню реальних цінностей. Водночас мрія є наочним чуттєвим образом бажаного майбутнього, що мотивує та спонукає особистість до дій. Завдяки мрії особистість отримує можливість виринути з повсякденності, наповнити своє життя сенсом, скоординувати свої дії на досягнення бажаного майбутнього, структурувати та спланувати цінності життя. Мрії можуть бути не лише пасивними, далекими від реальності, але й активними, такими, що мотивують та спонукають особистість до рішучих дій. Активні мрії створюють сприятливі умови для їх подальшої реалізації, вони ж є стимулом для змін, змушують особистість рухатись уперед, долаючи труднощі, які виникають на шляху здійснення запланованого. Молодь, моделюючи своє майбутнє, безпосередньо орієнтується на мрію, спрямовує свої дії на її здійснення.

Висновки. Таким чином, відповідно до розглянутих вище базових компонентів життєвого плану, цілком доречно постає питання про механізми, завдяки яким стає можливою реалізація встановлених особистістю цілей і втілення в життя найзаповітніших мрій. Здебільшого виділяють різні за значенням, але схожі за суттю механізми формування життєвих планів – самовизначення, самоактуалізація, саморегуляція, самоорганізація та самокерування, що визначають рівень психологічної зрілості особистості та її стиль моделювання цінностей власного майбутнього.

Здійснюючи аналіз життєвого шляху людини, можна виокремити також первинні, вихідні припущення щодо побудови життєвих планів у юнацькому віці:

1. Визначальну роль у формуванні сценарію життя відіграє соціальна ситуація розвитку особистості та її життєвого шляху (Л. Ф. Бурлачук).

2. Проблема життєвого самовизначення

співвідноситься з питанням професійного самовизначення (В.В. Рибалка).

3. Особистість активно впливає на обставини свого життя, тобто потенційною можливістю розвитку особистості є життєва перспектива – загальна спрямованість імовірних найважливіших подій (Т.М. Титаренко).

4. Життєва стратегія – мистецтво ведення власного життя, пошуку і здійснення унікального сенсу (К.О. Абульханова-Славська).

Безперечно рання юність якраз той віковий період, у якому відбувається вироблення індивідом системи цінностей і стійких поглядів на світ та своє місце в ньому, а також часом інтенсивного особистісного та професійного самовизначення. Проблема самовизначення тісно пов'язана з глобальними питаннями становлення життєвого плану, пошуку сенсу життя, формування інструментальних і термінальних цінностей, які дозволять особистості пережити феномен самоактуалізації.

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991.

2. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика личности. – К.: Здоровье, 1989. – 168с.

3. Гальперин П.Я. Введение в психологию: Учеб. пособие / Ред., предисл. А.И.Подольского. – М.: Университет, 1999. – 332 с.

4. Кон И.С. В поисках себя: Личность и ее самосознание. – М.: Политиздат, 1984. – 335 с.

5. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: в 3 кн. – 4-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – Кн.2: Психология образования. – 608 с.

6. Психология человека от рождения до смерти / Под ред. А.А.Реана. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2006. – 651 с.

7. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: Монографія. – К.: ДЕМІУР ІПППО АПН України, 1998. – 160 с.

8. Титаренко Т.М. Личностный рост // Психология личности: Словарь-справочник/ Под ред. П.П.Горностая, Т.М.Титаренко. – К.: Рута, 2001. – С.65 – 66.

9. Толстых Н.Н. Жизненные планы подростков и юношей // Вопросы психологии. – 1984. – №3. – С.79 – 86.

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ “МОЛОДЬ І РИНОК”

1.Приймаються одноосібні статті (співавтори). Текст обсягом 6 – 10 друкованих сторінок із двома-трьома ілюстраціями (рисунок, фотографія). У статтях повинно бути чітко і стисло, без зайвих математичних формул, викладено те нове та оригінальне, що досягнуто авторами в їх практичній діяльності. Потрібно уникати повторів, зайвих подробиць та загальновідомих положень, на які можна посилатися, вказуючи відповідний номер у списку літератури, що додається.

2.Рукопис статті надсилається у одному примірнику (обов'язково перший), надрукованих через півтора інтервали на одній сторінці стандартного паперу, з пронумерованими сторінками.

ДО РУКОПISУ ДОДАЮТЬСЯ:

- анотація статті на окремій сторінці у одному примірнику українською мовою (у випадку подання статті російською, польською чи іншими мовами, додається анотація на мові оригіналу статті та українською мовою);
- рисунки, фотографії з підписаними підписами;
- список літератури, оформлений у відповідності з діючим ДСТ-ом (за абеткою; у тексті в дужках позначається позиція та сторінка [3, 47]);
- відомості про автора (авторська картка: прізвище, ім'я та по-батькові, посада, місце праці, вчений ступінь, наукове звання, адреса (службова, домашня), телефони).

3. До статей додається рекомендація кафедри (відділу) установи, де автор працює, і рецензія доктора чи кандидата наук; для статей докторів та кандидатів наук рецензій не потрібно.

4. Таблиці повинні мати назви та порядковий номер. Одночасне використання таблиць та графіків для пояснення одних і тих же положень не рекомендується.

5. Статті підписуються всіма авторами із зазначенням домашньої адреси, номерів домашнього та службового телефонів автора, який буде листуватися з редакцією з приводу цієї статті.

Редколегія відхиляє статті з порушенням цих вимог:

Відповідно до вимог ВАК України (Постанова №7-06. 1 від 15 січня 2003 р.) необхідно дотримуватися таких елементів написання статей: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття; формування цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Сфера розповсюдження та категорія читачів:

- загальнодержавна, зарубіжна;
- викладачі університетів, ВНЗ всіх рівнів акредитації, студенти, аспіранти, науковці, спеціалісти, які підвищують свої професійні компетенції в галузі освіти та педагогічних наук.

Програмні цілі (основні принципи) або тематична спрямованість:

Ознайомлення із питаннями наукових досліджень педагогіки, ринкової економіки, інфраструктури ринку, історії, філософії, психології, формування професійних компетенцій у студентів ВНЗ, організації навчального процесу, використання інформаційних технологій у навчанні, виховання учнівської молоді та студентства у високих християнських цінностях і моральних та культурних засадах, української та романо-германської філології, тощо.

Головний редактор Мирон Вачевський

Комп'ютерний набір та верстка Іван Василюк